

ATATÜRKÇÜ LÂİKLİK ANLAYIŞI

Prof. Dr. İSMET GİRİTLİ

I

Memleketimizde lâiklik konusunda fikir yürütenlerin genellikle düştükleri hata; lâikliğı Türkiye gerçeklerinden soyutlamaları ve dogmatik (katı-değişmez) bir lâiklik kavramına körü körüne bağlı bulunmalarıdır. Oysa Türkiye'deki lâiklik, Cumhuriyetimizin milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik nitelikleri gibi, ülkemiz tarih ve gerçeklerine göre oluşmuştur. Bu itibarla bu nitelikleri, Batı taklitçisi kavramlar olarak veya yalnız sözlük anlamları ile tanımlamak doğru değildir. Bunlar Atatürk tarafından hem söz, hem de uygulama ile belirlenmiş ve bunların sağladığı uyum ve bütünlük "Atatürkçülük" dediğimiz düşünce sistemini oluşturmuştur. Nitekim Atatürk "Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk ulusu ve bir de uluslar tarihinin binbir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır" demiş, lâiklik konusunda çıkarılan bütün inkılâp kanunları; bir yandan devletin üzerinden dinin vesayetini kaldırmak, diğer yandan kişilerin üzerinde mürtecinin ve bağınaz kişilerin baskı unsuru olmasını önlemek amacıyla güden çağdaşlaşmaya yönelik atılımlar olmuştur. Bu itibarla önemli olan; çeşitli ülkelerde lâikliğin anlayış ve uygulanış biçimleri değil, Atatürk'ün "lâik devlet", "lâik hukuk" ve "lâik eğitim" ile neyi vurgulamak istediğidir. Atatürk, gerçek din ile batılı ve hurafeyi ayırmış, sahte dindarlığa, din sömürücülüğüne ve bezirganlığına karşı, milletini uyanık tutmak için birçok beyanlarda bulunmuş, lâiklik ile dinin ve din duygusunun asla zedelemeyeceğini, tersine inanç ve ibadet alanının yücelik kazanacağını vurgulamak için; "Lâiklik yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetini tekeffül etmek demektir" demiştir. Gerçekte Türk toplumunun sürekli tartışma konusu olan lâiklik ilkesi diğer inkılâpların hem tabanı, hem de garantisidir. Çünkü bu ilke sayesinde teokratik bir Orta Çağ imparatorluğu yerine çağdaş bir devletin doğuşu ve skolastik bir eğitim yerine akıl, bilim ve vicdan özgürlüğüne dayalı bir zihniyetin perçinlenmesi mümkün olmuştur. Bilim ve sanatın gelişmesi, bilimsel düşünüşün egemen kılınması, kadın haklarının gerçekleştirilmesi ancak lâik bir ortamda mümkün olabilir. Dünya işlerinde dayanışma ve işbirliğinin engellenmemesi millî birlik ve beraberli-

ğin konumu da lâikliği gerektirir. Atatürk; “Efendiler ve ey millet! İyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, devrişler, müritler ve meczuplar ülkesi olamaz. En gerçek ve doğru tarikat uygarlık tarikatıdır” demiştir. Batı’ya bakarak, mutlak din-devlet ayrılığında yola çıkanlar meselâ Anayasa’da din eğitiminin ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yerelmasından Türkiye Cumhuriyeti’nin lâik olmadığı sonucunu çıkarmaktadırlar. Oysa 1982 Anayasası’nın 24. ve 136. maddelerinde yer alan din eğitimi ile Diyanet İşleri Başkanlığı’na ait hükümler; Batı ülkelerindeki klâsik lâiklik şekline uymamakla beraber, Türkiye’nin özellikleri itibariyle ortaya çıkmış ve din işlerinin devlet kontrolünden uzak şekilde cemaat teşkilâtlarına bırakılması gibi çok sakıncalı durumu önleyen -ve aslında lâikliğe aykırı değil onu koruyucu nitelik taşıyan- başka bir deyim ile; “Atatürk lâikliği” anlayışına uygun ve Türk toplumunun çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma hedefini tehlikeye atmamayı amaçlayan bir düzenlemedir.

II

Merhum yazar Yaşar Nabi’ye seksen yaşlarında Bosnalı bir din adamının söylediği gibi, “Hiçbir din adamı İslâmîliğe Mustafa Kemal kadar hizmet etmemiştir”. Nitekim Pakistan’ın kurucusu ve o tarihte Hindistan İslâm Birliği Başkanı olan Muhammed Ali Cinnah da, Atatürk’ün ölümü dolayısıyla; “Onun şahsında yalnız İslâm âlemi değil, bütün dünya en büyük insanlardan birini kaybetti” demiştir. Kanaatimizce bu her iki beyan çok yerindedir. Zira Türk milletinin, Atatürk’ün liderliğinde bağımsızlık savaşı verdiği günlerde Atlantik’ten Pasifik’e, Fas’tan Malezya ve Endonezya’ya kadar uzanan alanda, bugün bağımsız olan 30’a yakın İslâm ülkesi karanlığın ve emperyalizmin pençesinde inliyor, yüzyıllarca emperyalist saldırılara göğüs geren son kale olan Türkiye ise, parçalanıp zincire vurulmak isteniyordu. İşte Atatürk ve Türk Milleti, bütün İslâm dünyasına ve ezilen uluslara, hem kurtuluş yolunu gösterdi, hem de taassubun ve dogmaların esiri olmuş toplumlara aklın ve çağdaş ilmin ışığında ilerlemenin yollarını işaret etti. Bu neden ile, Atatürk’ün önderliğinde mücadele başarıya ulaşmasa idi, bugün ezan seslerinin hiç duyulmaz hale gelmiş olacağı topraklarda, O’na, kimbilir hangi düşmanın emrinde sövenlerin ve “Dinsiz” veya “Din düşmanı” yalanları ile saldıranların, paraları, açık ve gizli örgütleri ile eserini yıkmaya çalışanların çok az sayıda da olsa var olması, çok hazin bir olaydır. Onun için bizzat Atatürk’ün 1923-1933 yılları arasında bazı sözleri ile bu yalan ve nankör iddialara cevap vermek yerindedir. Atatürk’ün dediği gibi, “Lâikliği dinsizlikle karıştırmak isteyenler

ilerlemenin düşmanları ile, gözlerinden perde kalkmamış doğu kavimlerinin fanatiklerinden başka kimse olamaz... Softa sınıfının din simsarlığına izin verilmemelidir. Zira dinden maddî menfaat sağlayanlar menfur kişilerdir. İslâm dinini politika aracı durumundan kurtarmak, inanç ve vicdanlarımızı her türlü çıkarlarla tutkuların alanı olan siyasetten bir an önce ve kesinlikle arındırmakla İslâm dininin yüceliği gerçekleşir.

Evet, Atatürk, Türkiye'ye özgü "Lâik Devlet-Müslüman Millet" gerçeğini çok iyi görmüş ve kavramıştır. Lâik devleti kurar ve savunurken, dinin önemini ve dine saygısını vurgulamış, Türk milletinin vicdan, din ve ibadet özgürlüğünü sağlamış ve korumuştur. Atatürk'e ve "Lâiklik" ilkesine "Dinsizlik" veya "İslâmlığın reddi" yalanını ileri sürenlere; Atatürk'ün 7 Şubat 1923'de Balıkesir Paşa Camii'ndeki; "Allah birdir, şanı büyüktür... Peygamber Efendimiz Hazretleri, Cenab-ı Hak tarafından, insanlara dinî gerçekleri duyurmağa memur ve elçi seçilmiştir" sözleri ile Kur'an-ı Kerim'in esasını teyit ettiğini ve fakat dinimizde Hıristiyanlar'daki gibi bir "Ruhban-din adamları" sınıfının yokluğunu vurgulayarak, dinin Allah ile kul arasında bir bağlılık olduğu görüşünü savunduğunu dinin lüzumlu bir müessese olduğunu, dinsiz milletlerin devamına da imkân görmediğini hatırlatalım. İşte "Lâik Devlet-Müslüman Millet" gerçeğinin sonucu olarak halkı Müslüman olan lâik Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün İslâm Birliği'nde ve İslâm Dünyası'ndaki yerini aldığını biliyoruz.

III

Lâik devlet, devlet ve din işlerinin birbirinden tamamen ayrıldığı, devletin vatandaşlarının dinî inanç ve ibadetlerine hiçbir şekilde müdahale etmediği, devlet yönetiminin de din kurallarına bağlı olmadığı bir yönetim sistemidir. Öyle ise lâikliğin dinsizlik olduğu propagandasını yaymaya çalışanların görüşlerinin aksine, gerçek din hürriyeti ancak lâik bir devlette gerçekleşebilir. Lâik devlet ne dine bağlı "Teokratik" bir devlettir, ne de çağdaş Marksist-Leninist devletler gibi dini zararlı bir "afyon" sayan ve kağıt üzerinde din hürriyetini tanısa bile, ideolojisi ile vatandaşlarına dinsizliği telkin eden "din düşmanı" bir devlettir. Lâik devlet dine bir kişisel vicdan sorunu olarak bakar, insanların inanç ve ibadetlerine karışmaz, nitekim Atatürk'e göre; "Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Biz sadece din işlerini millet ve devlet işleri ile karıştırmamaya çalışırız,

Lâiklik konusu Türkiye'de bu kadar açık olduğu halde niçin hâlâ lâiklik üzerinde tartışmalar süregider? Bildiğimiz kadarı ile Atatürkçü lâik-

likten yana olan hiç kimse, ne dün ne bugün devletin dinî inanç ve ibadetlere müdahale etmesini, gerçek dindarların rencide edilmesini, hor görülmesini savunmamıştır. Öyle ise, kimse dinî inanç ve ibadet hürriyetine karşı olmadığına göre, sorun nedir? Sorunun önemli nedeni, bazı "Köktenci-Fundamentalist" İslâmî akımların konuya sadece ferdi inanç ve ibadet hürriyeti açısından bakmayı reddetmelerindedir. Bu akım taraftarlarına göre; İslâmiyette din ve devlet işleri birbirinden ayrılmaz. İslâmiyet şeriat demektir. Bir Müslümanın görevi sadece kişi olarak dinî inancının gereklerini yerine getirmek değil, aynı zamanda şeriat devletinin kurulmasına da çalışmaktır. Böyle bir anlayışın ise Anayasamıza aykırı olduğuna kuşku yoktur. Dinî bir devlet ne çoğulcu ne de hürriyetçi olmadığı, kendi felsefesine karşı olan siyasal akımlara meşruluk tanımadığı için bir ülkeyi tek partili ve dinci bir dikta rejimine götürür. Kaldı ki, bu kökenci görüşün Hazreti Muhammed'in öğretisine ve mahiyetine aykırı olduğu da söylenebilir. Zira, Hazreti Peygamber Allah tarafından dinî gerçekleri insanlık dünyasına duyurmaya ve anlatmaya memur edilmiştir. Tanrı Kur'an-ı Kerim'de kendisine saltanat, hükümdarlık ve taç vermiş değildir. Cenab-ı Peygamber de Tanrı'nın verdiği ödevini yerine getirmiş, Müslümanlığı dünya insanlarına duyurmuştur. Cenab-ı Peygamber devletlere gönderdiği Peygamberlik mektuplarında buyurmuşlardır ki; Hak dini İslâm dinidir ve bunu kabul ediniz" ve fakat ilâve etmiştir: "Zannetmeyiniz ki sizin milletinize, hükûmetinize el koyacağım, siz hangi hükûmet şeklinde iseniz o yine aynı kalaaktır. Yalnız hak dinini kabul ediniz ve koruyunuz."

IV

Türkiye Cumhuriyeti "Lâik" bir devlettir. Fakat Türk milleti dinine bağlı bir toplumdur. Nitekim Cumhuriyetin kurucusu Büyük Atatürk bu "Gerçek"i çeşitli beyanlarında dile getirmiştir. 1930'da "Türkiye Cumhuriyeti"nde, herkes Allah'a istediği gibi ibadet eder, hiç kimseye dinî fikirlerinden dolayı bir şey yapılmaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dini yoktur" sözleri ile "Taassupsuzluk" gerçeğini dile getiren ve yine o yıl; "Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkan yoktur" diyen ve daha 1923'de "Allah biridir; şanı büyüktür. Peygamber Efendimiz Hazretleri, Allah tarafından insanlara dinî gerçekleri duyurmaya memur ve elçi seçilmiştir. İnsanlara feyz ruhu vermiş olan dinimiz, son dindir. En mükemmel dindir... Türk milleti daha dindar olmalıdır. Yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır. Dinimiz bilince ters, ilerlemeye engel hiçbir şey kapsamıyor. Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete sahiptir. Bu fazi-

letleri hiçbir kuvvet milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz” sözleri ve kendine özgü bir sezi ile, 20. yüzyılın Avrupası’ndaki “Din ile çağdaşlığın uzlaşmazlığı” faraziyesine karşı çıkmış, nitelikli olaylar ve gözlemler, lâiklik ilkesini siyasal bir prensip olarak kabul eden ABD’de Amerikan milletinin de, dinine bağlılığını, buna rağmen çağdaşlaşmada önde gittiğini ortaya koymuştur. ABD’de 4 ayda bir yayınlanan “Dialogue” dergisinin 1988 yılına ait 3 üncü sayısında yayınlanan “Religion and American Values” adlı bir araştırma yazısında bu konu etraflı şekilde ele alınmakta, ABD’de yapılan bir nabız yoklamasında % 70’den fazla seçmenin, siyasal fikirlerini paylaşımlar bile, Tanrı’ya inanmayan bir Başkan adayına oy vermeyecekleri ortaya çıktığı gibi, ünlü Sosyolog Seymour Martin Lipset’in ABD’deki dinî inanış ve uygulamadaki yoğunluğun daha 19. yüzyılda yabancı gözlemcileri hayrete düşürdüğünü yazdığı anlatılmaktadır. Kanaatimizce Türkiye’de, ABD paralelinde bir örnek oluşturmakta, kısaca bizde de “Lâik Devlet-Dindar Millet” gerçeği hükmünü sürdürmektedir.

V

Atatürk Cumhuriyeti’nin en önemli niteliği lâikliktir. Zira lâiklik gerçekleşmez, devamlı ve titiz saygı görmezse Atatürkçü İnkılabın hedefi olan demokratik ve bağımsız millî cumhuriyet tehlikeye düşeceği gibi, bir diğer hedef olan Türk toplumunu çağdaşlaştırma çabası iflâsa uğrar ve toplumumuz Orta Çağın karanlığına gömülebilir. Lâikliği tanımlamada karşımıza çıkan önemli gerçek, bir tek katı ve değişmez lâiklik anlayışı yerine, ülkenin tarihî, siyasî ve sosyal şartlarından kaynaklanan çeşitli lâiklik anlayış ve uygulamalarının varlığıdır. Oysa memleketimizde lâiklik konusunda fikir yürütülürken genellikle lâiklik Türkiye gerçeklerinden soyutlanmaktadır. Bizce; Cumhuriyetimizin; milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik nitelikleri gibi “Atatürkçülük” dediğimiz düşünce sistemini oluşturan kendi şahsına özgü kavramları bulunduğu gibi, memleketimizin tarihî gerçeklerine uygun bir lâiklik anlayışı da vardır. Buna “Atatürkçü Lâiklik” diyebiliriz. Oysa Batı’ya bakarak mutlak din-devlet ayrılığından yola çıkanlar, Atatürkçülüğün Batı taklidi değil, kendine özgü bir düşünce sistemi olduğunu bilmedikleri için, örneğin 1982 Anayasası’nın 24. maddesinde yer alan din ve eğitim ve öğretimini ve 136. maddesindeki Diyanet İşleri Başkanlığı’nın varlığını lâikliğe aykırı bulmaktadırlar. Oysa bu hükümler lâikliğe aykırı değil, bilâkis onu koruyucu niteliktedir. Atatürkçü düşünce sisteminin, milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik nitelikleri gibi lâiklik ilkesi de bizzat Atatürk tarafından hem söz, hem de uygulama ile belirlenmiştir.

Mustafa Kemal'in, 1920'lerin başından itibaren lâiklik konusunda yaptığı çeşitli beyanlardan ve bunlara paralel olarak Türk Anayasalarının ve Ceza Kanunu'nun düzenlemelerinden lâikliğin asla dinsizlik, din düşmanlığı demek olmadığını, tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğünü koruduğunu, esas amacın esasen İslâm dininde yeri olmayan softa (Ruhban) sınıfının din simsarlığına, dinden maddî ve siyâsî menfaat sağlamalarına engel olmak, kısaca "Sahte Dindarlık"ı önlemek olduğunu anlıyoruz. Atatürkçü lâiklik; Marksist-Leninist öğretisi gibi dini bir "afyon" ve zararlı bir "Düşman" olarak görmez, dinsizliği telkin eden bir davranış içinde bulunmaz. Devletin değil, onu oluşturan milletin bir dini olduğunu kabul eder ve en geniş şekilde onu korur. Nitekim Türk Ceza Kanunu'nun 175. maddesi, Allah'a, bütün dinlere, peygamberlere, kutsal kitaplara ve mezheplere hakaret edenleri cezalandırdığı gibi, bu suçlar basın ve yayın yolu ile işlenirse cezaları katlanarak verilir. Bu itibarla "Şeytani Ayetler" yazarı Salman Rushde gibi terbiyesiz ve sapıkların yayınları T.C. Hükûmeti tarafından derhal toplanılır ve bunu yazan, basan ve yayanlara ceza verilir. Lâikliğin önemli unsuru; Devlet yönetiminin din kurallarına göre değil, çağın gerçeklerine göre kurulması ve yürütülmesidir. Bu nedenle Anayasanın 24. maddesi lâik cumhuriyet yerine, ülkede teokrasiyi kurmak isteyen ve din duygularını sömürenlere karşı hükümler ihtiva eder. Lâik devletten, lâik hukuktan, çağdaş eğitimden uzaklaşmanın nasıl bir felâket getirdiğini anlamak için çevremizde olup bitenlere bakmamız yeter. Teokratik bir dikta rejimi, çağ dışı fanatizm ile eline geçirdiği ülkeyi karanlığa sürükleyerek, hem o ülkeye, hem de İslâmiyet'e zararlar verir. Nihayet Türkiye'mizde lâiklik millî bütünlüğümüz açısından da zorunludur. Anadolu Türklüğü'nü birbirine düşüren mezhep kavgaları ancak, lâiklik ile önlenebilir. Atatürkçü yazar merhum Falih Rıfık Atay'ın dediği gibi, "Dumlupınar Zaferi nasıl vatanın bütünlüğünü kurtarmışsa, millet bütünlüğünü kurtaran Atatürk'ün eğitim ve lâiklik inkılâplarıdır. Onun için Atatürk'ün daha 1924'te söylediği gibi; "Artık Türkiye din ve şeriat oyunlarına sahne olmaktan çok yüksektir. Bu gibi oyuncular varsa, kendilerine başka taraflarda sahne arasınlar".